

Nemzeti Társalkodó

Augustus' 24-dik napján 1833.

Hamilton Tanítása.

Örömmel telik-el minden jó hazafi kebele, midőn csak nem minden hírlapon a' magyarosodás terjedéséről tett tudósításokat olvashatja. Ilyen örömtelvé láthatni közelebről T. Nemes Nyitra Vgyének a' közép nemzeti neveltetése 's oktatása iránt czélba vett lelkes törekedését a) hol a' többi között a' Bell-Lancasteri mód főelvül ajánlatik, és nem ok nélkül: minekutánna ezen mód nem csak ángol és franczia, de sőt a' szomszéd moldova és oláhországban is, amint ez az Augsburgi közönséges újság szerint b) orosz general Kissilew c) látogatásból nyilván kitetszik, szinte közönséges lett.

Mivel azonban a' Bell-Lancasteri mód a' tapasztalás szerint, olvasás írás és szá-

a) Lásd. Haz. 's Külf. Tud. 4 szám. Sz. Jakab hava 13. 1833. 26 lap Nyitra.

b) Lásd Allgemeine Zeitung Nro. 260 16 September 1832 Bukurest 3. Jul.

c) Ezen Kormányozó alatt hírdettetett ki azon kis Hazánk egész figyelmét érdeklő Urharium is, mely a' maga szellemét a' szomszéd országokba is terjeszteni 's véletlen sebességgel látszik érleltetni akarni.

molásnál fennebb nem igen hathat: d) valyon nem lenne é hasznos, hazafi lélekkel kérdezem, ezen módot a' Hamilton oktatásával párosítani, az az: miután a' gyermek amaz oktatás szerént olvasni megtanult, a' magyar nyelvre Hamilton szerént tanítani, hogy az annyira óhajtott magyarosodás annál hamarább és könnyebben lábra kaphasson? A' Morning Chronicle 1825ben Mindszenthava 16-án azt ír legalább Hamilton tanításáról, hogy azelőtti napon több névezetes urak jelenlétében kikérdeztettek Hamilton 12 — 14 esztendő tanítványa, kiket ő Pünköst haván vett keze alá, és a' mit a' közönséges tanítás szerént 4 — 5 esztendő múlva alig lehetett volna várni, ezen gyermekek, kik hat hónap előtt csak írni 's olvasni, 's azt is nem legjobban tudtak, Sz. János Evangéliuma deák fordításának, és Cæsar commentariumainak a' vendégek által feladott czikjeit nem csak olvasták, de sőt kivált könnyüséggel is fordítottak, az említett írások minden szavai bőséggel esméretesek lévén; szinte ilyen készséget mutatának az olasz és francia nyelvben is."

Látván ugyan is Hamilton, mely sok üdőben és fáradságban kerül a' gyermeknek az eddigleni tanítás szerént valamely nyelvet megtanulni, megfordítva, magán a' nyelv-

d) Lásd Conversations Lexicon Leipzig F. A. Brockhaus 1827 siebente original-auflage Lancaster Név alatt 409 Lap.

ven kezdé tanítását és a' grammátikát a' korra halasztotta; mikor tanítványi a' nyelvi szavak értelmét nagyobbára magokéva tették, a' mi természetesen nagy könnyüség okoz; mert bizonyos a' tapasztalás, hogy gyermeknek sokkal könnyebb a' gyakorlásból megtanult nyelvet aztán grammátika szerént kiművelni, mint ebből a' nyelvet megtanulni: anyanyelvünket legalább grammátika nélkül megtanulván, azután játszodva tökéletesedünk helyes használásában.

Főképpen arra törekedik Hamilton tanításában; hogy lehető legrövidebb idő alatt lehető legtöbb szavak' értelmével ösmérkedjen-meg a' tanítvány, 's azokat egyszersmind helyesen kimondani is meg tanulván, az idegen nyelvvel gyakorlás által közelebb megösmérkedjen: megkívánja azért az oktatótól

I. hogy tanítson, ne pedig csak felmondandó leczkét adjon, oktatás üdején egy pillanatig is magára ne hagyja tanítványát, hanem hosszabb időre mindent kezébe adjon. Eddig attól féltének; hogy ez által a' tanuló henye állapotba helyheztetve csak szenvedő, nem pedig cselekvő leendő, holott a' megfogás felvételére természet szerént lelki munkásság kívántatik: legyen csak azonban a' tanuló figyelme lehető legtöbb megfogások legrövidebb idő alatti felvételére függesztve, 's ekkor szintűgy cselekvő leendő, mint az oktató, a' ki azokat eleibe adja.

Legyen az előadás érthető, rendszeres, alkalmazza czélarányosan az oktatás tárgyát, a tanuló pedig szüntelen arra figyeljen, és ekkor könnyen megigazíthatja az oktató a törthető értetlenséget.

II. Hogy szavak magyarázatján kezdvén oktatását, a' szavak betű szeréuti értelmére maga fennszóval tanítsa a' gyermekeket. Menyit kelle eddig a' szegény ifiúnak, izzadnia, míg az egyes szavak erejét, tulajdonait, és szerkeztetések törvényeit megértette vagy megtanulta; és többnyire a' nélkül, hogy az egyes szavak erejét, tulajdonait, és szerkeztetések törvényeit megértette vagy megtanulta; és többnyire a' nélkül, hogy az egyes szavak értelmére megtanított volna? mit segített pedig azzal magán, hogy a' szótár lapjait ide 's tova forgatta; a' lapok osztályain keresztül kasul futkosott szemejvel? nem egyebet, hanem hogy a' mit tanítójának egy szavából megtanulhat vala; előbb a' szót, azután pedig hús között alig találta annak tulajdon értelmét. A' szavak betű szeréuti értelmére azért kívánja taníttatni a' gyermekeket Hamilton tanítása kezdetén; mivel a' képek használásának minden nyelvben különös egybefüggése van ennek tulajdon szellemével. Ha már ezen betű szeréuti értelmét, 's az azt jelentő szavakat élő hangon közli az oktató, úgy a' szónak helyes kimondását egyszerűsmind tanulják tanítványai; a' szem és fül egyszerűsmind gyakoroltatik, a' hang és annak értelme együtt közöltetvén, rokonság-

ba jő, 's annál könnyebb 's méjjebb benyomást teszen az elmékre.

III. Hogy a' szavak értelmét nem külön, hanem a' megfogások társaságában, egész mondásokban, és mondások kötésében tanítsa, 's azonnal fordításra fogja tanítványait. Az eddigi tanítás éppen ellenkező úton járt, a' gyermeknek mindjárt kezdetben grammaticát kelle könyv nélkül tanulni, sokszor a' nélkül hogy egy szót is értett volna a' feladott leozkéből, és a' mi még bajosabb vala, a' szónyomozás és szerkeztetés különzeteibe 's aprotlékaiba ereszkednie.

Nagyon könnyűvé teszi Hamilton a' fordítást azzal, hogy minden idegen szó alá a'nya nyelven hasonló értelműt ragaszt vagy pedig megfordítva, de oly pontosan, és oly rendesen utánozza amannak szabályait, hogy a' ki grammaticai fogásokkal esmeretes, minden lefordított mondást ha szinte az idegen nyelvet nem tudja is azonnal szétszthatna. Oly fontos előtte a' betű szerénti fordítás, hogy kész az a'nya nyelv alkatását, ékességét szellemét, 's ha szükség, érthetőségét is feláldozni, új szavakat koholni, 's a' hol más-kép nem lehetne, nyelv kortsra is (Barbarismus) vetemedni, mert mennél inkább kén-telen a' gyermek a' szó értelménél maradni, annál alaposabb az ő nyelvesméréte. Attól pedig nincs mit félni, hogy az idegen nyelv néha igen szembetűnő elhajlása akadajt szüljen; mert a' gyermekben az a'nya nyelv szabályai még annyira meg nem gyökereztek,

mint az öregekben, az ő füleit. ingyen sem sértik azok úgy, mint a' miénket, és a' milyen könnyen feltalálja magát minden új helyzetben, éppen úgy van az a' nyelvben is még pedig nagy haszonnal, ha főképen az oktató elég ügyes, az anya-nyelvben netalán ejtett sérüléseket annak idejében meg-
orvosolni 's helyrehozni.

A' fordításra Hamilton szerint legalkalmasabb Sz. János Evangeliuma, mivel abban a' kerülő mondások állása egyszerű, 's mind szavai, mind mondásai gyakran ismételtetnek.

IV. Arra vigyázzon az oktató hogy az első leczkét okvetetlen jól megértsék minnyájan, minekelőtte a' másodikhoz fogjanak, 's egy homálypont se maradjon azon tanulás mezején, mely a' gyermek szeme előtt áll. De még ezzel sem elégedvén-meg arra törekedjen hogy tanítványai az első leczkében eléfordult szavakat ne csak értsék, hanem azt egyszersmind tökéletesen megis tanulják és emlékezetekbe öntsék. Ez pedig önként fog menni, ha az oktató tanítványainak p. o. a' Sz. János Evangeliuma I. cikkelyéből az első verset tiszta érthető hangon felmondja, minden szónak értelmét azonnal utánna vetvén, és miután ezen verset kétszer 's többször elmondotta, ugyan azt kívánja egyenként tanítványaitól is, kik a' lehetőségig utánozzák az oktató hangját és ki-ejtését, hibázzván pedig helybe-igazítatnak, mind addig ismételvén az első verset, míg

meg nem gőzödik a' felől oktatójak, hogy mindenik tanítvány a' vers minden szavát 's értelmét magáévá tette. Mivel tehát az így intézett fordításnál a' szavak nagyobb része ismételtetvén, 's ugyan azon szónak mindég ugyan azon értelem felelvén-meg, ez észre nem vett, de kitörülhetetlen módon egyesül amazzal: a' szó esméret bámulandó sebességgel öregbedik. Az első leczke a' 12-dik versel bévégződik.

Hogy pedig az otthoni ismétlés szintűgy mint az oskolai tanulás nagyobb sikerrel folytattasson, és a' tanulóknak az oskolán kívül is kétsége ne legyen a' szó értelmén, a' vagy azt hibáson ne értse: bizonyos ezen célra nyomtatott fordítást kell kezébe adni, a' melynek felső során az idegen nyelvű irás, alatti során pedig betű szerénti fordítása a-nya nyelven, vagy pedig megfordítva egymás után közetkezik. Ez szerént ha több leczkék és otthoni ismétlés után valamennyire belé kap a' fordításba, annyit olvas magára is oskolán kívül, a' mennyit csak lehet, és így ha nincs is kivel magát az idegen nyelvben gyakorolja, kiterjedett szóesméretet nyerhet. Ezen külön tanulást az oskolai tanítással együtt véve, már nem fog lehetetlennek tetszeni, a' mit felyebb az ángol hirlap (Chronicle) Hamilton tanítványairól írt.

V. Minekutánna az oktató a' 2-dik és következő órákban az ismétléssel mind alább alább száll, látván főképen, hogy a' tanulóknak hamar felveszik a' szavak és mondások

értelmét, és már annyira vitte őket, hogy a' mi a' hetedik leczkén (órán) megeshetik, magokra fordítanak, és egyébben nem segítettnek, hanem ha valamely még elő nem fordult szónak értelmében, avagy némely hibák helyrehozásában: ekkor és ne előbb kezdje grammaticai szétoosztásra (analysis) szoktatni, és így az első tanítás pályája vagy is osztálya a' 12-dik leczkével, a' mikor a' János Evangeliuma lefordítva leend, bévégződik. Ha valamelyik Tanítvány a' Kolts' használásában vagy elmaradt, vagy azt használni elmulat-ta, és azért ezen osztály által megtanult szavakat magáévá tenni elmulat-ta: az ilyenek a' hiányt néhány külön leczkék alatt ki kell pótolnia, mivel ezen telyes szóesmérettől függ az ő jövődő haladásának mind könnyebb, mind bizonyosabb volta.

VI. A' második pályán valamely idegen nyelvű kisebb czikekkel kezdődő könyvet vegyen elő, az első két leczkén fordítsan maga előbb egy két szakaszt, 's azután egy egy tanítvány által ismételtesse. A' harmadik legfeljebb negyedik leczkén magától fog már a' tanuló fordítani, 's ezután Telemachot vagy más hasonló könyvet adhat kezébe: legal-kalmasabb volna azon nemzet historiáját ol-vastatni, melynek nyelvét tanulják, hogy an-nak tetteivel és szokásaival megösmértessen.

VII. A' harmadik osztály kezdetén Gram-maticát vegyen elő, 's az igék és ejtegetések elveiből adjon tanítást, ne tanultassa pedig ezeket könyv nélkül, hanem vétesse a' Gram-

maticát elő azért hogy tanítványai pontosan és szorgalmasan olvasván a' szavak ejtegetéseit 's igék hajtogatásait, az oktató tanításának jobb megértésére magokat elkészítsék. —

VIII. A' negyedik osztályban végtére, miután a' tanulók elegendő szóeszméretre szert tettek, és a' Grammatica rendszabásait alkalmasint megtanulták, azonnal kezdjenek anyai nyelvből idegenre fordítani, ha felteszem magyar nyelvre tanítja őket, úgy kis mondásokban adjon fel anya nyelvbeli gondolatokat, 's azokat a' magyar nyelv szabályai szerint fordíttassa, az anya nyelv alkátására nem hajtván — míg a' tanuló a' fordítás ugyan azon szavaira és helyeire figyelmez, az alatt mondja ki a' tanító értelmét magyarul. Ezt ismételvén kétszer is egymás után, szóllítsa fel rendre egyenként tanítványait hogy utánna fordítsanak, míg azt helyesen és folyvást kimondhatják; ezután más mondáshoz fog; 's azt is szintugy mint a' másikat ismételteti a' míg több leczkékben magokra is helyesen fordítanak. Ilyen rövid gyakorlásokat írásban is adjon tanítványinak, és az igazításnál főképen arra ügyeljen hogy a' szerkeztetés (syntaxis) törvényei, melyek hason esetekben sinormértékül szolgáljanak, jól megértessenek. Szóval ezen végső osztályban fordít a' tanuló, írásbeli gyakorlásokat üz, az idegen nyelven mulat 's beszélget oktatójával, a' ki mind azt a' mit csak tud, vele

közli, és így a' legalaposabb tudós legrövidebb úton legalaposabb tudóst alkhat.

Mindazokat, a' kik Hamilton tanítását bővebben és tisztábban ohajtják tudni és ösmélni, „Lehrbuch der Englischen sprache nach Hamiltonischen Grundsätzen von Dr. Leonhard Tafel, Ulm 1831“ czimű munkának nagyon velős előbeszédjére útasítja

F. Kovács Antal
Szekeremi Plebanus.

Dohányzást, Tobákszást, és annak Termesztését tiltó Törvények a' 17-dik Századból.

A' 17-dik Század közepén innen kezdven a' Dohányhasználás Erdélyben meggyökerezni, mely mingyárt eleinten minő kemény Törvények hozatalával tiltatott legyen meg, alább érinteni fogom annak megmutatására, hogy gyakorta a' legkeményebb Törvények sem elégségesek a' nép hajlandóságát korlátozni — ált töri ez a' legkeményebb korlátokat — az a' végre hozott Törvényeket kötelező erejéből kivetkezteti, főként ha a' végrehajtó-hatalom is a' nép hajlandóságától nem idegen, a' mint történt a' Dohány használása, termesztése, és az azzal való kereskedés eltiltására hozott Törvényekkel; mert noha az azt kiirtani czélzott Törvények kemények voltak, még is kívánt

következéssel: nem felelvén-még a' czélnak, a' Dohányzás, és Tobákzás közönségessé lett, hasznával é az országnak, vagy kárával, az olvasó közönség ítéletére bízom. — Az 1670-dik év December 1-ső napján tartott országgyűlésen hozott 13-dik Artikulusban a' Dohányzás és Tobákzásról ezek vannak: „A' Tabáknak *) alkalmaságával minémü romlás követte némely atyánkfiait, nyilván van, másképpen is sok pénzt emésztvén meg e' Hazának az illyennel kereskedők; azért ennekutánna senkinek e' Hazába a' féjét béhozni szabad nem léssen, sőt a' kinek mostan Tobákja van ezen országgyűlés elbomlása után csak 15 napig árulhassa 's ne tovább. — A' ki pedig béhozza, minden Harminczadokon, vámokon, városokon, falukon a' helybeli tiszttek minden egyéb vele tállátató jóvával együtt vegyék el; a' Tobákkal élő birtokos, 's nemes 50 f. egy telkü nemes 12 f. paraszt 6 f. büntetessék, melyet a' Tiszttek *Articularis büntetés* alatt tartoznak felvenni a' tett nyilvánosságával, ide értvén a' papokat, deákokat és más rendűeket minden különbség nélkül.“ — Vizsont határoztatott 1685-ban Februarius 10-én a' 11-dik Artikulusnál fogva: „Nem használván a' Tobák kiirtásáról írott Törvény, erre nézve, hogy az mint haszontalan, káros és veszedelmes plánta, kiirtathassék, végeztetett: hogy

*) Itt a' Tobák nevezet a' Dohányt is befoglalja, mely a' német Tobákból magyarosított.

'azt senki e' Hazába se' levelenként, se' ösz-
ve tekerve bé ne hozza, se' itten ne termés-
sze, se' porul, se' pipával vele ne éljen, pa-
raszt és jobbhagy 6 f. vitézlő rend, nem kü-
lönben mágnások, nemesek, minden rendűek,
annál inkább az aszszönyök minden különb-
ség nélkül mind annyiszor, valahányszor az
ellen cselekednének 12 f. büntetés alatt; a'
kik még is béhoznák minden akkoron velek
lévő árujokat, a' kik természeténél minden
vagyónokat *) veszessék el; mely Törvény
az országgyűlése elbomlása után 15 nap bé-
telésével vétessék telyesedésbe:

Mely törvény 1686-ban November 19-
kén a' 9-dik Artikulusnál fogva e' szerint
újittatik-meg: „Már alkalmas időtől fogva
tapasztaltuk, kegyelmes urunk, a' tobáknak ká-
ros, és veszedelmes voltát is e' hazában,
melyhez képest hogy se' béhozni, se' pedig
vele e' hazában porul, vagy pipával is élni
szabados ne légyen in Art. 13. Const. regni
1670. annakutánna in Art. 11. Const. Regni
1683. cum paena et modalitate exequutio-
nis voltaképpen determináltuk volt, mely
Artikulusokat etiam vigore praesentis Arti-
culi confirmálunk, instálván alázatosan Nagy-
ságodnak méltóztassék Nagyságod is kegyel-
mesen annuálni. Ismét 1688-ban September
27-kén a' 8-dik Artikulusnál fogva végez-
tetett: „A' tobákkal élők ellen szabott bün-

*) Ezen Törvény hányat nem fosztana-meg ma
birtokától?

tetést; ha a' tisztek elmúlnának felvenni, a' fiscalis director a' tiszteken *Articularis büntetést* vétessen-fel, azt is hozzá adván; hogy a' földes urak jobbágyaikra szorgalmasan vigyázzanak, és rajtok magok vegyék-fel a' büntetést 200 fl. büntetés alatt. Utoljára a' dohány ki-irtásával 1689-ben Januarius 5-kén a' 7-dik Artikulusnál fogva hozatik a' legkeményebb törvény ezekben: „A' tobaknak mind vetését; mind pedig szivását e' hazában abból következett sok károokra, és alkalmatlanságokra nézve egész országot már egy néhány ízben noha bizonyos büntetés alatt megtiltattuk; de annak büntetésével sok helyeken a' tisztek visszaéltenek; mert midőn az embereket büntették volna is; egy felől a' szegény embereknek marhajokat hajtották, más felől a' pipa szájokba volt; melyel nem hogy a' szegénységet zabolázták volna, de még magok rossz példa adásával a' szegénységet ingerelték. Végeztetett ezokáért: hogy a' kik ezen Artikulus kelése után magok jószágaikba vettetik; azon jószágot örökre vessessék-el, azok pedig, kik ezután is szívnak, ha fő tisz, ország adójába esztendőnként adjon 200 fl. ha Regalista 50 fl. ha birtokos nemes 30 fl. egy telkű nemes 12 fl. paraszt 6 fl. a' fejedelem szolgálja 5 fl. a' katonák 6 fl. darabontok gyalogok 3 fl. urak, és fő rendek szolgálja 6 fl. lovászok és héresek 5 fl. a' Nagyságod udvari szolgálja hópénzekből a' dohány szivóknak tartozzék komornyik atyánksia kitartani, és az ország a-

dózába adni; az urak, főrendek, és nemesek pedig a' szolgájak fizetéséből megadni; a' jobbágyokon a' büntetést vétesse-fel az, a' kire a' fő tisztt fogja bizni minden vármegyén, és széken; a' Szászságon magok tisztjeik vegyék-fel a' büntetést a' dohány szivók értéke szerint. Minden széken, és vármegyén fő tisztt atyánfiak szorgalmatosan czirkáltassák-fel, hogy kik élnek a' dohánynal és a' szerint értékek, és állapotjuk szerint az adó rajtok vétessek-fel." — Bezzeg, ha ezen törvény ma kötelező erővel bírhatna, a' dohányadó a' parasztság adóját, ha meg nem haladná is, de nem messze lenne mennyisége.

Incze Jósef

Hadnagy és Gráncz Proci

A z ú j h á z a s .

Segur szerint.

Tíz évek óta szeretett egy szép asszonyt *Zöldesi*, kit mindennap' délután öt órakor meglátogatván, az egész estvét nálla töltötte, 's ilyenkor nézőjáték vagy más e' félek eszibe se jutottak. Szóval, — boldogságát csak a' kedvelt asszony' társaságában találta fel. —

Történik, — hogy a' szép asszony özvegy lesz 's alig telnek el a' gyász-napok, midőn a' gyász-ruhát menyegzői köntös váltá. A' lakadalom vígan folyt, de hogy a' sz-

taltól felkeltek, az új házas nagyon gondolkodóba merült. „Miért lettél oly gondolkozó? így szólítá meg őt egyik barátja; hát nem most állsz é boldogságod legmagasb pontján?”

„Minden bizonnyal! viszonzóá Zöldesi. Én hitvesemet ki mondhatlan szeretem, — mink ezután együtt fogunk lakni — — oli, mi szép ki nézés!!! De megvallom, egy dolog csak ugyan nyugtalanít, a' mi mostanig eszembe se jutott! „Hol fogom ezután az estvéket tölteni?!”

Krizbai Dezső Miklós.

A' B a b o n a.

Egy ilyen, nem csak varázs, de szinte botránkoztató című könyv akadván kezeim közé — türhető gondolatnak találtam, ezen az úton — valamint céljáról, úgy foglalatjáról is, az olvasók azon részével közleni, kiknek még nem volt módjuk vele megismerkedni.

Egy nevezetes francia író, nem régen megajándékozá a' tudományos világot a' *minden Mythologiák historiájával*; de ez a' sok mesék között, nem említi az újabb időkéit. E' hiányt pótolja ki a' *Pokolbéli Szótár* — melyet nevezhetnénk: a' *mái Mythologia historiájának*.

Hibáznék közzülünk, ki állítani merné: hogy a' mi időnknek nincsen mythológiája.

A' bal és előítéleteken kívül, nem csak az egyes emberek, de a' népek és nemzetek értelem és szívbéli kifejlődéseket is, semmi sem gátolja hatalmasabb erővel, mint a' tudatlanságból, kevélységből; fanatizmusból; és félelemből eredt *Babona*.

A' gyógyíthatatlan nyavalyák, a' ritka történetek, a' dolgok közönséges rendjével öszve nem egyeztethető jelenések és tünetmények, mint régen ma is sokaktól, ördögöknek, vagy azokkal czimboráló embereknek tulajdonittatnak. A' mit az ember nem értett, azt később volt természet feletti erő következésének venni, mint tudatlanságát megvallani. A' meglepő történetek és tünetmények okai kikeresésének elmulasztása, mindenütt nevelte a' csudákat: a' bámulás, és régiség pedig azoknak tekintetet szerzett. Minél régibb valamely nemzetnek históriája, annál több benne a' csuda. Nimrod, Minos, Bélus, Lykurgus, Numa; 's más ilyenek, a' csudák fellegével vannak beárnyékozva. — Megjegyeztetett, elébb némely csillagzatok feltetszése, azoknak az idő járására, és mérésére történt befolyása 's azután nem sokára alkalmaztatták ezen befolyást az emberi sorsra is.

(Folytatása következik).